

SOCIOLOGIE ROMÂNESCĂ

DIRECTOR: D. GUSTI

ANUL II, NR. 4

APRILIE 1937

V O I N Ţ A S O C I A L Ă

Dintre problemele ridicate de sociologia românească, cea a voinţei sociale ocupă un loc central, datorită sistemului sociologic voluntarist al profesorului *D. Gusti*. Într'adevăr, d-sa socoteşte voinţa socială ca natură sau esenţă a societăţii. Într'un studiu din tinereţe, închinat acestei probleme, profesorul *Gusti*, după ce precizează că „elementele esenţiale ale unui lucru formează natura sa” — stabileşte că „voinţa este singura forţă originală şi relativ independentă în mediul cosmic, ea este condiţia determinantă a organizaţiei Societăţii, este elementul esenţial al Societăţii, căci voinţa este fenomenul social cel mai elementar, fără care nu se poate concepe viaţa socială”. (Despre natura vieţii sociale, în revista *Cultura Română*, N-rele 1—2, 1910). Şi de atunci oridecâteori a avut prilejul să-şi expună sistemul de gândire sau să facă vreo aplicaţie a lui în cercetarea unei probleme sociologice (ca naţiunea, războiul, partidul politic etc.), profesorul *Gusti* a socotit neîncetat voinţa socială ca factorul esenţial al societăţii (v. studiul din *Sociologia militans*). Din pricina aceasta socotim că problema voinţei sociale merită să fie reluată din când în când şi reexaminată în lumina datelor şi concepţiilor mai noi de sociologie şi desbătută cât mai larg cu putinţă.

În legătură cu voinţa socială există o literatură foarte bogată, mai ales dela deosebirea pe care o stabilea *Rousseau*, în teoria contractului social, între „voinţa generală” şi „voinţa tuturor”. Concepţiile înseşi sunt destul de variate. *Morris Ginsberg* stabileşte numai în sociologia contemporană cinci concepţii fundamentale, cu o sumedenie de variaţi după autori (v. *The Psychology of Society*, London 1921, Chap V. The Conception of a general will). Vom discuta cu alt prilej problema voinţei sociale în lumina doctrinei sociologice, acum ne mulţumim cu simpla schiţare a felului cum vedem noi problema, împrumutând din domeniul doctrinelor numai ceace socotim strict necesar. Lăsăm la o parte de asemenea problema clasificării tipurilor de voinţă socială, cum e împărţirea lui *Ferdinand Tönnies* în voinţă organică sau esenţială (*Wesenwille*) şi arbitrară sau convenţională (*Kürwille*), care stau la baza celor două tipuri fundamentale de viaţă socială: comunitatea (*die Gemeinschaft*) şi societatea (*die Gesellschaft*) — (v. *Gemeinschaft und Gesellschaft. Grundbegriffe der reinen Soziologie*, III Aufl. 1920) — dualism care după *Paul Barth* este implicat în orice concepţie sociologică voluntaristă, provenind din antinomia dintre instinct şi voinţă (v. *Die Philosophie der Geschichte als Soziologie*, III—IV Aufl. 1922, pag. 438). Ne interesează deocamdată voinţa socială în genere sau în termenii în care vom pune problema: structura socială a voinţei umane.

Trei precizări preliminare:

1. Nu discutăm problema determinismului şi a libertăţii voinţei. Caracterul voluntar al societăţii nu impune soluţionarea într'un anumit fel, a acestor probleme, pentrucă,

după cum observă *Franz Oppenheimer*, constatarea că acțiunea este cauzată de voință, nu spune nimic despre faptul dacă voința însăși este cauzată sau nu de alte împrejurări (*System der Soziologie*, B. I. Jena 1922, pag. 199).

2. Nu ne ocupăm de originea voinței sociale, pentru că ea se leagă de problema originii omului, mai ales a originii societății, cu neputință de rezolvat în stadiul actual al cunoștințelor (v. dezbaterea problemei în *Les Origines de la Société* publ. de Centre Inter. de Synthèse 1931), ci pornim dela datele realității actuale, dela omul istoric și voința lui socială.

3. Lăsăm la o parte și problema dacă într'adevăr voința socială este esența societății, întrucât am discutat-o cu alt prilej (v. *Realitatea socială. Încercare de ontologie regională*, I. S. R. 1935).

Problema voinței sociale se leagă în chip necesar cu problema mai generală a fenomenelor psihice colective, care la rândul ei nu se poate rezolva decât în cadrul problemei raporturilor dintre indivizi și societate. Problemei din urmă i-am dedicat lucrarea noastră: *Realitatea socială* (cit.), încât ne mărginim să rezumăm concluziile la care am ajuns, în măsura în care interesează problema voinței.

Sociologia contemporană s'a dezvoltat pe discuția problemei individ și societate, desfășcându-se în două curente principale, după cum se socotește societatea ca simpla sumă aritmetică a indivizilor care o compun, căci nimic n'ar fi în societate, ce n'a fost mai înainte în indivizi: individualismul; sau se socotește dimpotrivă ca o realitate în plus față de indivizi, cu însușiri proprii, ireductibile și deci inexplicabile prin indivizi: integralismul.

De aici două concepții fundamentale despre psihismul colectiv și implicit despre voința socială: 1. Nu există decât o viață psihică individuală, care în măsura în care este o viață de relație, se poate îndrepta și spre semenii noștri și deci poate duce la o viață psihică interumană și la o rețea de relații interindividuale, care constituie societatea însăși. 2. În afară de viața psihică individuală există o viață psihică socială, (o conștiință colectivă, o mentalitate colectivă, o voință colectivă etc.) suprapusă celui dintâi și independentă față de ea. Prin urmare, sau există o singură voință, cea individuală, sau există două voințe, una individuală, alta socială, deosebite esențial una de alta. De sigur nu lipsesc nici soluțiile intermediare, dar ele sunt de regulă varietăți ale acestor două concepții fundamentale.

După noi, indivizii (care compun o societate) și societatea (acestor indivizi), nu sunt două realități, ci fețele unei singure realități, pentru că nici indivizi fără societate, adică oameni care să trăiască izolați cu desăvârșire, nu există, nici societăți reale fără indivizi nu se pot concepe. Societatea nu este o nouă realitate față de indivizii componenți, ci numai un nou plan de existență și de manifestare, planul coexistenței și al conviețuirii, prin care însă indivizii sunt transformați în toată structura lor sufletească. Societatea se găsește, cu alte cuvinte, în însăși structura lor ontologică. Omul este social prin constituția sa psihică, prin firea și nevoile lui de viață, în așa măsură încât, după vorba veche a lui *Aristotel*, ființa care nu simte nevoia să trăiască în societate nu este om, ci sau o fiară sau un zeu.

În lumina acestei concepții, problema psihismului colectiv capătă o deslegare nouă. Nu există o viață sufletească individuală, în sensul de viață complet străină de viața socială, adică netransformată social, dar nu există nici două vieți sufletești, una a individului, alta a grupului, ci o singură viață sufletească, a individului, dar o viață sufletească de natură socială, cu elemente care fac cu puțință viața socială și cu o structură modificată prin trăirea în societate. Afirmarea este valabilă și în ce privește voința socială. Nu există o voință socială în afară de voințele individuale, dar voința indivizilor este de structură socială.

Distingem în structura socială a voinței trei momente mai de seamă, unul care ține de viața psihică a omului, unul care ține de structura voinței ca atare și unul care se câștigă prin viața în societate. De momentul întâi țin toate elementele psihice care dau

omului înclinarea să trăiască în societate și care îl fac deci să fie social mai înainte de a trăi în societate. Datorită acestor elemente voința omenească este socială mai înainte de a se manifesta pe plan colectiv. De momentul al doilea ține mai ales mecanismul de funcționare al voinței, caracterul ei teleologic, urmărirea de scopuri și mânuirea de mijloace. Prin mecanismul acesta de funcționare voința nu este numai socială, fiind determinată de momentul întâi să fie socială, ci devine la rândul ei un factor activ de socializare a omului, ori de câte ori sunt sociale scopurile sau mijloacele. În sfârșit, de momentul al treilea țin toți factorii sociali care înrăuiesc voința omenească și o socializează treptat, începând cu clipa în care se desfășoară efectiv în societate. Să analizăm elementele mai de seamă ale fiecărui moment.

I. Ce a fost omul la începuturile lui este greu de precizat. Cunoștințele actuale ni-l înfățișează pretutindeni și în toate timpurile accesibile, ca trăind în societate. Care sunt trăsăturile psihice ale omului care îl împing spre viața laolaltă? Ce elemente sufletești fac ca omul să fie o ființă socială? Răspunsurile sunt destul de variate, încât ar fi greu să se susțină că problema este rezolvată, totuși ele constituiesc un început serios spre o cunoaștere mai amănunțită a omului.

După o concepție mai veche, a lui *Gustav Ratzenhofer* (v. *Die soziologische Erkenntnis*, 1898), omul este determinat să trăiască în societate de un „interes înăscut“. El stabilește cinci interese înăscute: 1. interesul speciei (pentru reproducere), 2. interesul fiziologic (pentru hrană), 3. interesul individual (pentru conservarea de sine), 4. interesul social (pentru familie, trib, națiune) 5. interesul transcendent (religios, filosofic). Prin interesul social omul se leagă de unități sociale tot mai cuprinzătoare. Sociologia intereselor (deși cam învechită) nu se sfârșește cu Ratzenhofer, ea e reprezentată de mai mulți sociologi contemporani.

După o concepție mai „modernă“, a lui *William McDougall* (*Grundlagen einer Sozialpsychologie*, trad. Gerda Kautzky-Brun, 1928) omul este împins spre societate de instincte. Prin instincte trebuie să se înțeleagă aptitudinile înăscute ale spiritului, comune tuturor indivizilor din aceeași specie, caractere rasiale dobândite prin procesul îndelungat al adaptării speciei la mediul său de viață. Iată instinctele principale: 1. instinctul fugii; 2. instinctul apărării; 3. instinctul curiozității; 4. instinctul luptei; 5. instinctul automicșorării sau supunerii și al afirmării de sine; 6. instinctul îngrijirii părintești; 7. instinctul perpetuării; 8. instinctul gregar; 9. instinctul câștigului; 10. instinctul construcției. Din acestea, partea cea mai mare împing pe om spre societate și îl leagă organic de ea.

Instinctul gregar este admis azi de foarte mulți sociologi, mai ales de cei anglo-americieni. Părerea aceasta ar putea să pară multora absurdă, căci ea aduce cu lămurirea narcoticelor prin proprietățile sau virtuțile lor adormitive, ceea ce nu promovează cu nimic cunoștința. Totuși e vorba de un lucru cu totul diferit. După cum reiese din definiția instinctelor, ele se formează pe încetul din adaptarea la mediu, prin urmare omul a dobândit treptat, printr'un proces anevoios, instinctul gregar sau în egală măsură prin selecția naturală, dar astăzi deține instinctul acesta dela naștere, în însăși alcătuirea sa sufletească, mai înainte de a trăi în societate. Între omul actual și omul epocilor celor mai îndepărtate, deosebirea nu e numai de timp, ci și de structură.

Printre elementele psihice care dau omului un caracter anticipator-social este și simpatia. Profesorul *Gusti* o socotește ca afectul însoțitor al conștiinței de sine, alături de iubirea de sine și religiozitate și ca factorul care leagă pe om de semenii lui, prin actul specific al proiectării eului propriu în conștiința celorlalți oameni (v. *Egoismus und Altruismus*, 1904). Simpatia nu este de loc de natură simplă. Cum a arătat *Max Scheler*, ea are numeroase forme în care sunt implicate atât elemente intelectuale, cât și elemente emoționale (v. *Wesen und Formen der Sympathie*, 1913), dar sub mai toate formele, este un factor care deschide sufletul uman spre societate. McDougall formulează chiar o lege a contagiunii emoționale datorită simpatiei, numită legea inducției simpatetice a emoțiilor, după care simpla expresie emoțională la o persoană provoacă aceeași emoție la observatori, cu consecințe evidente pentru viața socială. Iar *Scheler* adaugă pe bună dreptate, că

toate actele și sentimentele superioare de natură morală presupun societatea prin însăși felul lor de a fi, anterior deci trăirii efective în societate. Mila, recunoștința, respectul, iubirea etc., n'au înțeles pentru omul izolat, ele sunt fapte de intenționalitate, care n'au rost decât în lumea socială, deși individul se naște cu puțința lor și le cuprinde în structura sa spirituală.

Mai puțin interesele înăscute, în orice caz instinctele, simpatia și moralitatea, sunt factori care schimbă caracterul individual al voinței umane și o determină mai înainte de orice experiență spre o desfășurare socială. Voința realizează societatea nu din convenție, din calcul sau din întâmplare, ci din nevoia omului de a-și actualiza puțințele sau mai exact, din nevoia de a se realiza pe sine ca om. Societatea nu este pentru omul cunoscut până acum un lucru adăugat de care se poate lipsi după voie, ci un lucru constitutiv, fără de care nu mai este om. Din pricina aceasta putem afirma despre voința umană că este socială, pentru că omul însuși este social. Voința este îndreptată spre societate chiar din lăuntrul indivizilor, devenind un instrument pentru realizarea omului ca om.

II. Voința desfășurându-se devine ea însăși un factor de socializare a omului. Problema este destul de simplă; ea nu comportă nicio dificultate teoretică, încât ne mulțumim s'o ilustrăm cu câteva exemple. Am spus că prin faptul că voința urmărește scopuri și mănuieste mijloace pentru realizarea acestor scopuri, oricâteori scopurile și mijloacele sunt sociale, voința urmărindu-le sau mânuindu-le, socializează pe om, integrându-l tot mai puternic în societate. Cine își propune să se facă militar, trebuie să treacă printr'o perioadă de pregătire, după cerințele armatei respective. Și scopul și mijloacele sunt deci sociale. Cu cât pregătirea este mai înaintată, cu atât individul este mai integrat în armată, iar scopul odată realizat, funcția continuă să fie tot o cale de socializare. Căci cel care vrea să-și păstreze funcția de militar, trebuie să respecte regulile militare, trebuie să lupte pentru păstrarea armatei și a statului care o întreține etc., să se lege adică tot mai mult de societate. Cine își propune să se îmbogățească fără riscuri, trebuie să întrebuințeze căile obișnuite ale vieții economice. Pentru aceasta trebuie să respecte regulile producției, ale repartiției, ale circulației, să militeze pentru împrejurări politice favorabile economiei etc., adică să se integreze tot mai puternic în societate, devenind factor activ al societății, interesat direct de soarta ei. Lucrul acesta se întâmplă cu toate scopurile sociale și cu mai toate mijloacele sociale (acestea pot fi întrebuințate uneori și împotriva colectivității, pentru interese pur individuale). Iată cum voința poate deveni socială și factor de socializare prin mecanismul ei teleologic de funcționare.

III. În privința socializării voinței prin factorii care o înrăuresc din clipa manifestării ei în cuprinsul societății, e greu de a fixa chiar și numai datele mai de seamă. Socializarea voinței în lăuntrul societății se face pe nenumărate căi. Nu amintim decât două: conștiința participării la grup sau conștiința de noi și valorile spirituale.

1. Omul fiind o ființă înzestrată cu conștiință, nu trăiește în societate, chiar în treptele lui cele mai de jos, fără să-și dea seama că trăiește în societate. Simțământul acesta de participare, care se poate desvolta până la o adevărată conștiință de grup și să ducă la identificarea individului cu interesele și aspirațiile societății, înrăuresțe și voința omului și îi dă un impuls sau chiar o îndrumare constantă spre activitatea socială. Cine se simte una cu grupul din care face parte, va acționa în vederile și interesele acestuia și va coopera cu ceilalți partași pentru binele comun. Voințele individuale se unesc uneori într'un singur curent de voință în eforturile și desfășurarea lor comună, încât dau impresia că sunt o singură voință, care nu mai aparține indivizilor, ci grupului ca atare. De pildă, când o națiune este în primejdie, reacțiunea se produce în mai toți membrii care o compun, încât acțiunea lor îndreptată spre un singur scop și cimentată de conștiința soartei comune, pare opera unei voințe unice, voința națională sau voința socială. Voințele aparțin indivizilor, dar ele sunt socializate și unificate de conștiința participării la grupul național.

2. Aceeași înrăurire de socializare și integrare a voințelor individuale o exercită valorile spirituale. Arta, știința, morala, dreptul, tot ceea ce prezintă nu numai o utilitate, ci și o valoare spirituală, duce pe om spre o vieță socială nu numai mai intensă, dar și

mai înaltă, mai desăvârșită. Când voința omenească se supune fără nicio constrângere regulei morale, norme morale, cerințelor religioase etc., înseamnă că însuși principiul acțiunii este social, că indivizii sunt socializați în chip complet. Supunerea aceasta de bună voie se face din pricina caracterului de valoare al regulilor amintite; acestea prezintă pentru om un bun suprem și deci supunerea față de ele este nu numai acceptată, dar deadreptul dorită, cerută chiar de cel care li se supune. De astă dată voințele individuale se unesc și acționează ca o singură voință din pricina regulei comune căreia se supun. Toate valorile socializează și unesc pe oamenii care le prețuesc, de aceea trebuiesc socotite ca factorii cei mai însemnați care dau pecete socială voințelor și în genere vieții sufletești individuale.

După toate acestea putem înțelege mai ușor desfășurarea voinței omenești în raport cu societatea. Înclinată spre societate prin instinctele și structura psihică a indivizilor, voința se socializează și mai mult prin mecanismul ei teleologic și devine cu desăvârșire socială când se supune regulilor legate de valorile spirituale. Ea duce la societate, se întărește social prin funcționare și se integrează complet în societate chiar sub înrâurirea acesteia. Înțelegem acum de ce voința copiilor este mai puțin socială, întru cât ei nu ating decât momentul întâiu din procesul de desfășurare al voinței. Tot așa, de ce există oameni cu voință potrivnică unui grup, întru cât ei nu sunt integrați prin activitatea și aspirațiile lor în grupul respectiv. Și înțelegem și de ce în cuprinsul unei unități sociale mai întinse, cum este de pildă, o națiune, apar nenumărate conflicte de voință (între partide politice, clase sociale, instituții publice, comunități religioase, asociații sportive, grupări științifice etc.), ele provin din cele două momente ale procesului voluntar, din activitatea diferită a indivizilor, din participarea lor la grupuri diferite și din valorile deosebite pe care le prețuesc. În sfârșit, înțelegem și cum e cu puțință ca aceeași națiune să apară ca un singur om ori de câte ori se pun în joc interese și valori comune tuturor celor care o compun. Omul trăiește în societate împins de structura lui sufletească de natură socială, dar activează în sânul societății după măsura socializării voinței lui și cade de acord cu semenii săi numai pe problemele cu privire la care este socializat deopotrivă cu ei.

Concepția despre o voință omenească strict individuală nu poate lămuri de ce oamenii trăiesc și activează laolaltă, fără ca ei înșiși să-și fi propus acest lucru în chip intenționat.

Concepția despre o voință socială alături sau peste cea a indivizilor nu poate lămuri de ce apar chiar în domeniul social, în sânul aceluiași grup, nenumărate conflicte de voință.

Concepția despre o voință individuală de structură socială și socializată, lămurește și de ce oamenii trăiesc și activează laolaltă fără să se înțeleagă în prealabil, adică spontan (natural), nu convențional (artificial) — și lămurește și de ce apar nenumărate conflicte într'o societate, fără să lase nelămurită împrejurarea mai rară, dar totuși reală, în care oamenii își unifică acțiunea, încât voințele individuale capătă aspectul unei singure voințe, a societății ca atare.

În concluzie, dacă criteriul valabilității unei teorii științifice este capacitatea ei de a lămuri cât mai multe fapte dintr'un câmp de cercetare, teoria structurii sociale a voinței omenești prezintă avantaje evidente față de toate teoriile celelalte. Aceasta nu înseamnă însă că față cu sine însăși nu poate fi desăvârșită. Ceea ce am făcut noi este o simplă enunțare. Problema va trebui reluată, cercetată cât mai amănunțit, verificată cu grijă, până va putea fi deslegată mulțumitor, în cuprinsul unei teorii durabile.

TRAIAN HERSENI